

*Prof. V. Otáhalovi, starostovi
města Prostějova, připisuje na po-
čest jeho šedesátých narozenin
autor.*

Dr. JAN KUHNDEL:

Znak města Prostějova na pečetech a erbech.

Pokud si dosavadní literatura o dějinách města Prostějova všimla městského znaku na prostějovských pečetech a erbech, dosáhla v té věci výsledků velmi kusých a výkladů namnoze nesprávných. Poněvadž prosté oko laikovo nevidělo ve znaku nic jiného než polní brány, odtud si vysvětlíme běžný výklad, že prý se oněmi branami Prostějov odedávna označoval za středisko úrodné Hané. Znak takto chápáný objevoval se v sedmdesátých letech minulého století i na plesových pozvánkách¹⁾. Takového výkladu o symbolu znaku přidržel si také první místopisný pracovník prostějovský František Faktor, jenž popisuje prostějovský znak — heraldicky naprosto nesprávně — takto: v levém poli jsou červené brány se stříbrnými hlavami hřebů na zlatoklasé půdě; v pravém poli modrém je půl černé orlice se zlatým zobákem a zlatými drápy²⁾. Celkem správně popsal znak města Prostějova František A. Slavík, nikterak se ale nestaraje o jeho výklad³⁾. Studie Slavíkova je zřejmě závislá na velkém díle Städte-Wappen von Österreich-Ungarn (Wien 1904, 2. vyd.), v němž jeho autor H. G. Ströhl popisuje také městský znak prostějovský a podává v tabulkách jeho kolorovaný obrázek, zlepšený proti onomu, jež přineslo již I. vydání zmíněného díla r. 1885. Nejnesprávnější a nemožné mínění o městském znaku vyslovil

¹⁾ Archiv města Prostějova: Deposita; pozvánky z r. 1871.

²⁾ Frant. Faktor: Popis okres. hejtmanslví prostějovského str. 35. — Praha 1898.

³⁾ Fr. A. Slavík: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. — (Čas. Mor. zem. musea VI. (1906) str. 5.

Viktor Pinkava¹⁾; soudí, že v levém poli spatřuje půl zlatého lva, v druhém zlatém poli vpravo červené mříže. Poněvadž je mu prázdná mříž podezřelá, pustil se do kombinace, že v pravém poli prostějovského erbu byla původně poloviční orlice, v níž viděli „heraldiky neznalí malíři a kreslič“ pruty mříže. A tak usoudil, že původní erb měl ve znaku polovici lva a půl orlice. A v nadšení nad starobylostí města odvozoval původ znaku od markraběte Vladislava Jindřicha (+ 1222), který prý měl takový znak, kdežto „nástupcové jeho přijali jen orlici do znaku svého beze lva, který se pak stal zemským“.

Pravdě nejvíce se přiblížil dr. J. Mathon²⁾ svým míněním, že „kosočtvercové mřížoví je značkou městské brány, jak ony v době vladislavské i dříve asi bývaly železnými pruty pobity“. Znamená to prý prostě, že Prostějovu přísluší městská práva a že vznik znaku lze podle toho klásti do stejné doby, kdy se jich Prostějovu dostalo, totiž kolem roku 1400. Dnešní vědomosti o znacích na městských pečetech, jak je známe ze studií prof. dra V. Vojtiška, archiváře hlav. města Prahy, Mathonův výklad celkem potvrzují.

Přibližně pak určití, kdy asi nabylo město pečetního znamení, jehož se podnes přidržuje, dále podati vývoj znaku na prostějovských pečetech a erbech, jakož i stanovití, kdy Prostějov začal onoho znaku používat i k účelům nepečetním, erbovním, jsou otázky, jež se pokusí tato studie zodpovědět.

Je mi milou povinností a ctí, mohu-li vzdáti uctivé díky za účinnou pomoc zejména pp.: prof. dru V. Vojtiškovi za posudek o nejstarší gotické pečeť, dru Frant. Brožkovi, archiv. radovi v Roudnici, za zprávy o prostějovských pečetech na listech pernstejnského archivu, prof. V. Nešporovi, archiváři hlav. města Olomouce, za ochotu, že dal ofoťografovati ranně renesanční pečeť, faráři P. Ig. Dragounovi a P. Frant. Starému za informace o zvonech a p. staveb. radovi J. Vaculíkovi za odlietek měst. znaku na zvonech z r. 1698, zejména pak Památkové komisi města Prostějova, jež svým nákladem tuto studii vydává.

¹⁾ Některé paměti o kostelích Prostějovských. Hanácké listy roč. II. č. 14.

²⁾ Dr. J. Mathon: Prostějov a okolí ve světle svých historických a uměleckých památek str. 57. (Prostějov 1924.)

I.

Nejstarší dějiny Prostějova, týkající se jeho prvních let jako města nebo vlastně městečka, jsou stále ještě dosti nejasné, poněvadž je o nich celkem velmi málo povědomo. Jisto jest, že teprve německá kolonisace tuto bývalou slovanskou osadu (Prosteyow¹⁾, Přemyslovcům náležející, hospodářsky povznesla a přeměnila v městečko. Stopy po německých kolonistech doloženy jsou v Prostějově ještě v posledním desetiletí 14. a začátkem 15. století²⁾. Kdy se oni němečtí kolonisté při Prostějově usadili, nedá se přesně určit. Přibližně onu záhadu rozluštit mohla by jediné filologická domněnka, na základě níž lze namítnouti, že k tomu mohlo pravděpodobně dojít už někdy v polovině 13. století, víme-li, že prameny uvádějí tuto osadu od r. 1258 až do druhé polovice 14. století důsledně pod zněmčelým jménem „Prosteys“ nebo „Proslays“³⁾. Roku 1258 se v Prostějově dokonce uvádí i první Němec — Reynhard; o sto let později pak prostějovský fojt Heindl (Hayndlinus⁴⁾. Ale to už je z doby, kdy Prostějov byl poddanským městečkem, byv markrabětem Karlem někdy v letech 1336—1345 zastaven bratřím z Vranovic. Že formulář kanceláře Jana Lucemburského zve Prostějov vesnicí (in Proslayz et Lauczans villis), netřeba brát doslovně. Písaři nečinívali důsledného rozdílu mezi městečkem a trhovou vsí. Víme to také z četných pozdějších zpráv ze začátku 15. století, kdy se Prostějov uvádívá buď jako městečko (oppidum) nebo jako město (civitas). A přece zakládací listina prostějovského augustiniánského kláštera (z r. 1391) výslovně mluví o Prostějovu jako o městě: in ciuitate nostra Proslays⁵⁾. Že pak byl Prostějov už začátkem 14. století význačnější osadou na území dnešního Prostějovska, můžeme rovněž doložit prameny, jež určující

¹⁾ CDB II. č. 110 str. 104.

²⁾ J. Kühndel: Nejstarší měst. kniha prostějovská. — Ročenka Národop. a prům. musea v Prostějově sv. VI. (1929).

³⁾ CDM III. 264., CDM V. 129, CDM VII. 865, Ferd. Tadra: Summa Gerhardi č. 201 (Archiv für österreichische Geschichte, Wien 1882, 63. sv.), CDM IX. 244, O I. 504 (k r. 1358), O I. 624 (1359), O III. 206.

⁴⁾ CDM IX. 244.

⁵⁾ O VI. č. 380, CDM XII. 40—43.

polohu některé vesnice, uvádějí, že je u Prostějova¹⁾ (prope Prosteysl).

Dobově aspoň přibližně určití začátky Prostějova jako městečka nepřímo nám pomáhá také doklad, jenž dotud ušel postřehu místních badatelů. Je to prostějovská městská pečeť. Při výkladu o obrazu jejího pečetního znamení se dovíme, že Prostějov měl vlastní pečeť již někdy v první polovici 14. století, tedy v době, kdy byl ještě zeměpanský. Nejstarší městskou knihu známe sice teprve z konce 14. století, od r. 1392, ale nezapomínejme, že městské knihy jsou produktem už vyspělejšího a pokročilejšího městského úřadování a že města vydávala listiny s vlastní pečeti dříve, než založila městské knihy. I když nemáme po celé 14. století dochovaných zmínek o prostějovské pečeť, to neznamená, že Prostějov vlastní pečeti neměl. Přes usilovné pátrání v různých archivech²⁾, zejména oněch, jež chovají písemnosti bývalé prostějovské vrchnosti kravařské (schwarzenberský archiv v Třeboni) a pak pernštejské (zámecký archiv v Roudnici), nepodařilo se najít listin s prostějovskou pečeť ze 14. nebo 15. století. Dosud nejstarší zmínka o prostějovské pečeť je v olomoucké listině (z r. 1442), již kněz Jan Rossauf odkazuje městu Olomouci 20 hřiven ročního platu, který mu zapsal Jiřík z Kravař na Prostějově³⁾. Další nejbližší zpráva o prostějovské pečeť je z let 1471⁴⁾, 1477 a 1480⁵⁾.

V té době některé okolní vesnice ještě neměly vlastní pečeti. Víme to o Držovicích. Když Držovští přiznávali r. 1481 Heraltovi z Kunštátu, že přijali od něho dvě čtvrti role za louku Trávník, kterou jim rybníkem zaťopil, uvedli na konci listu:

¹⁾ CDM V. 129; O I. č. 513 str. 25.

²⁾ Dotazoval jsem se v Brně v zemském archivu a v archivu hl. města Brna, v Olomouci, Jihlavě, Znojmě, Uh. Hradišti, Vyškově, Uh. Brodě, v arcibiskup. archivu v Kroměříži; v Praze v archivu Karlovy university, v archivu hl. města Prahy, čes. zem. archivu, archivu Národ. musea, v archivu ministerstva vnitra, v archivu řádu sv. Augustína u sv. Tomáše v Praze; děkuji správám všech uvedených archivů za laskavé, byť i negativní, zprávy.

³⁾ ... k tomu listu, kterýž na to mám od p. Jiříka s jeho pečeti a toho městečka svrchupsaného pečeti ... (Archiv olomoucký: Sb. list. č. 160).

⁴⁾ Archiv města Prostějova: Sb. list. Mm 13. - A. Č. XVI. č. 178 str. 199.

⁵⁾ Tamže č. 207 str. 216: A my tomu na svědomí pečeť města našeho svrchupsaného dali jsme přitisknutí k tomuto listu.

... my fojt a konšelé a všecka obec vsi svrchupsané pečeti své nemajíc, prosili jsme osobně urozeného pana Ctibora z Cimburka a s Tovačova, že jest svú pečeť přivěsil na svědomie k tomuto listu, sobě i svým erbům bez škody¹⁾.

Známe-li nejstarší prostějovskou pečeť jen z nahodilých zmínek, můžeme aspoň přesně určití barvu jejího vosku. V té věci se totiž činil v 15. století rozdíl mezi stavý a městy, takže některé pečeti z té doby mají vosk přirozené barvy, jiné jsou zbarveny červeně, zeleně nebo černě. Když vyšší šlechta a vyšší duchovenstvo začaly považovati vosk červené barvy za své přednostní právo, královská města nechtěla býti za nimi a snažila se, aby se jim vyrovnala; odkládala vosk přirozené nebo zelené barvy a zaváděla ve svých kancelářích červený vosk. Některá si k tomu vyžádala od panovníka příslušné privilegium, na př. Brno r. 1453 a Uničov r. 1469, kdežto Olomouc nebo Znojmo si červenou pečeť z vlastní moci přivlastnily²⁾. Prostějov měl v té době jako jiná poddanská města pečeť z černého vosku. Tím ovšem lpěl na takových městech podle formalismu, jakým se 15. století vyznačovalo, potupný stín jakési méněcennosti. Zbavili se černé pečeti, bylo otázkou cti každého středověkého města i městečka. Proto se poddanská města prostřednictvím svých vrchností domáhala, aby jim panovník udělil právo aspoň na zelený pečetní vosk. Takového práva domohla se Litovel³⁾ již r. 1461 a Tovačov r. 1473 od krále Vladislava na přimluvu Ctibora Tovačovského z Cimburka⁴⁾. Také Prostějov domáhal se r. 1486 u krále Matyáše uherského práva na zelenou pečeť; zmíněné výsady se nedožadoval prostřednictvím své vrchnosti, Heralta z Kunštatu, nýbrž na základě přimluvy prostějovského rodáka Jana Filipce, jenž jako varadinský biskup byl současně Matyášovým kancléřem. Král Matyáš Korvin uděluje Prostějovu právo na zelenou pečeť, podotkl, že tak učinil proto, „aby téhož

¹⁾ A. Č. XVI č. 232 str. 229. — Taktéž regest v A. Č. VI. str. 513.

²⁾ V. Vojtíšek: O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých str. 218—219. (Praha 1928.)

³⁾ Tamže str. 219.

⁴⁾ ... litteras proscriptiones ac omnia et singula ciuitatis negotia, prout ipsis videbitur opportunum, cera viridi libere et perpetue sigillare voleant ... — Orig. v prostějov. archivu: Sb. list. La 5.

biskupa a rodičův jeho památka a dobrá pověst při jmenování městě na věky zůstala“¹⁾. Od té doby mohli Prostějovští „všechny listy, kteréžkoli pod obecní městskou pečeti vycházeli a psáti se budú, ne černým jako do sie chvilé zvyklí jsú, než zeleným voskem pečetiiti“. Zmíněnou výsadu rozšířil Matyáš ještě téhož roku (12. května) také o právo zelenou pečeť přikrývatí²⁾. Obě listiny nemění dřívějšího pečetního obrazu, jak se v některých městech dalo, nýbrž jen vykazují městu právo na zelený vosk. Okolnost onu nutno zdůrazniti proto, aby snad nevznikla domněnka, že město dostalo se zelenou pečeti zároveň též nový pečetní obraz.

Zdá se, že obdarování krále Matyáše přineslo městu nejen čestnější barvu pečetního vosku, nýbrž i nové — dost možná, že větší — pečetidlo, s tímž obrazem, jaký se vyskytoval na starém typáři snad ještě ze 14. století. O novém pečetidle máme doklad v nejstarší knize purkrechtní, do níž se — leč jen ojediněle v některých letech — také zapisovaly pokuty, vybrané za různé svády. R. 1488 přijala rada 1 hřivnu pokuty od Janíčкова syna a zakoupila za ni „pečeť městskou“³⁾.

Zeleného vosku pečetního upořebovávala prostějovská městská kancelář jen 5 let. Na přímluvu prostějovského pána Vratislava z Pernštejna, jenž se do kravařského rodu přizemil, domohlo se město r. 1491 od krále Vladislava Jagelovce práva na červenou pečeť, jakou měla královská města⁴⁾.

V tom ohledu předstihl Prostějov mnohá moravská města, jež si teprve později vyprosila červenou pečeť: Tovačov r. 1492

¹⁾ Archiv města Prostějova: Sb. list. Ma 2.

²⁾ Nejstarší měst. kniha prostějovská f. 13a (Zem. archiv v Brně: Sb. rkp. č. 636). — Obdarování Matyášovo se nezachovalo; poslední zmínka o něm je z r. 1491, kdy rada dala svá privilegia do úschovy v olomoucké radnici; nejstarší měst. kniha vypočítává deponované listiny, mezi nimi tři Matyášovy: jeden na jarmark poštů, druhý na pečeť zeleného vosku a třetí na krytí pečeti (Fol. 16a).

³⁾ Archiv města Prostějova: Sb. rkp. B II. a 1 f. 108.

⁴⁾ Tamže: Sb. list. Ma 3: Aby obyvatelé jmenovaného města nynější i budoucí všecky své věci a potřeby kleréžkolivěk a kdekolivěk voskem červeným pečetiili liem vším právem a obyčejem, jako jiná města v Margrabství Moravském, kteréž takové milosti a obdarování od předkův našich kráľův českých a margrabů Moravských majíce, pečetiie a jich požívají buď z práva nebo z obyčeje.

od krále Vladislava, Litovel r. 1502 na žádost Karla z Vlašimě, Mor. Třebová r. 1518, Jevíčko r. 1522, Ivančice a Nový Jičín r. 1543, Vel. Meziříčí r. 1548, Vyškov r. 1570, Třebíč r. 1584, Svitavy r. 1606¹⁾.

Listiny nebo listy s černou pečeti prostějovskou, jako nejstarší, bude těžko vypátrati; vždyť ani neznáme pozdějších písemností se zelenou pečeti. A písemné památky s červenou pečeti, ještě gotickou, známe vlastně dosud jen dvě: přiříštěnou pečeť na listu z r. 1536, jež má sice zřetelný pečetní nápis, ale nejasný znak²⁾, a přivěšenou k listu od rodu Ondřeje Stejskala z r. 1569, kdy se ještě pečetilo gotickým typářem z 15. století³⁾. Ale i ta je nepodařená, poněvadž se pečetidlo při zhotovování pečeti pošinulo.

Všimněme si jejího tvaru! Je kulatá a má 38 mm v průměru. Uprostřed ní vyniká štít gotického tvaru, jehož ramena jsou nejprve rovnoběžná a pak se od polovice ohýbají do tupé špičky. Do štítu je vsazen pečetní obraz, který není jednoduchý, nýbrž se skládá ze dvou základních prvků. V pravé polovici je vyryta kosočtvercová mříže, jejíž kování spojují hřeby s hlavičkami ve formě šesticípé hvězdičky; taková mříže bývala ve středověkých městech v branách, jimiž se vcházelo do města. Je to tedy symbolický znak, jenž má pro dějiny města hluboký význam. Obec prostějovská jím vyjadřovala hned tehdy, kdy měla první pečeť, že je ohrazena, že má tedy vlastnost, jež je nejcharakterističtějším znakem každého města, případně městečka. Jestliže významovala některá česká a moravská města symbolicky svůj městský ráz branami, hradbami nebo věžemi, Prostějov tak činil mříží. — V levé půlce štítu je poloviční moravská orlice. Má nekorunovanou hlavu vlevo obrácenou, vyplazený jazyk a rozpiatá křídla; že není šachovaná, na tom nezáleží. Rovněž orlice má symbolický význam. Nehlásá nic jiného, než že prostějovskou

¹⁾ B. Dolejšek: Pravo měst pečeti voskem červeným a zeleným. (Čas. Malice Mor. XIX. (1895) str. 268.

²⁾ Archiv města Prostějova: Deposita venkov. obcí (Kralice): R. 1536 vyslechla rada ve příčině kralického mýta některé pamětníky, kteří doznali, že bĕdihosťší platili vždy Kralicím za mýto (t. zv. mostné) po měřičce rži z každé čtvrti.

³⁾ Tamže: Sb. list. Ml 1.

vrchností je sám moravský markrabě, jak tomu skutečně do polovice 14. století bylo. Oba prvky městského znaku tedy praví, že Prostějov byl již za svého zeměpanského období hrazeným městečkem. Již tehdy měla obec vlastní pečeť, první pečeť, jejíž otisk se sice nedochoval, ale jejíž pečetní obraz přecházel na všechny pozdější pečeti i v dobách, kdy už byl vrchnostenským městem, buď kravařským nebo pernstejnským. Protože Prostějov vyznačoval na pečetním obraze svou bývalou zeměpanskou příslušnost, pečetní znak se později neměnil: panské vrchnosti se neodvažovaly upravit pečetního obrazu prostějovského podle svého erbu, nebylo přece možno rušit znak samého panovníka jako moravského markraběte.

Štít gotické pečeti ovinuje stužka, jež je po stranách zahnuta a nahoře nad štítem spirálovitě stočena. Podle gotického vkusu z konce 15. století je na ní vyryt pečetní nápis, označující majetníka pečeti. I písmo legendy velmi spolehlivě určuje stáří naší pečeti: je psáno gotickou minuskulou se značně stěsnanými a spojovanými tvary. Takto nezřetelné písmo na pečeti trpí ještě tím, že se — jak již uvedeno — pečetidlo při vytlačování pečetního obrazu pohlo; tím se stalo, že se písmo (při dolním okraji) jeví dvojité. Latinský nápis legendy zní:

S · ciuiū · ciuitatis · prostie iow

K textu legendy třeba připomenouti: „S“ značí „sigillum“ a je položeno nahoře nad závitem v levém rohu štítu. Jméno „Prostie iow“ je roztrženo záhybem stužky na dvě části. Český tvar názvu města je na legendách pečeti z 15. století zjevem dosti zřídčím a současně svědectvím, že Prostějov byl v osmdesátých letech 15. století ryze český. Poněvadž se jméno obce udávalo na pečetech většinou v adjektivním genitivu nebo v substantivním ablativu s předložkou¹⁾, je jednoduchý nominativní údaj „Prostie iow“ také vyjimečným případem. Pečetní nápis nezačíná, jak tehdy bývalo zvykem, křížkem nebo jiným znamením; za to jednotlivá slova jsou oddělena jednoduchou tečkou. Ta-

¹⁾ V. Vojtíšek uv. m. str. 72.

kové tečky zdobí také prázdné pečetní pole mezi štítem a služkou. Ve slově „civium“ je písmeno „m“ naznačeno zkracovací čárkou nad „u“. Pokud se smyslu legendy týče, nevyjadřovala nic jiného, než že pečeť přísluší měšťanům, kteří tvoří dohromady obec města Prostějova. Okraj kulaté pečeti ukončuje na obvodu jednoduchá linie.

Popisované gotické pečeti se tedy užívalo k úřední potřebě až do sedmdesátých let 16. století; byla tudíž asi sto let v oběhu. Ale vedle ní dala městská rada již někdy ve dvacátých nebo třicátých letech 16. století zhotoviti novou pečeť; má sice ještě pozdně gotický charakter, jsouc po obvodě pečetního pole ozdobena rozvinutou služkou, ale tvarem štítu a písmem je již renesanční. Tuto novou pečeť známe jako přivěšenou k listině z roku 1564 (28,9); město ji přivěsilo vedle pernštejnské k výsadě Vratislava z Pernštejna, když uděloval cechu prostějovských řezníků některé další artikule¹⁾. Je však značně poškozena a od pergamenových proužků odloupena. Za to pěkný exemplář otisku téže pečeti se zachoval (vedle zelené městečka Kostece na Hané) na listině olomouckého archivu²⁾.

Je opět kulatého tvaru, ale větší, majíc 42 cm v průměru. Znak prostějovský, týž, jak jej známe z dřívější pečeti, je položen do štítu tvaru šarče, tedy produktu již renesančního slohu. Pečetní nápis má na vinoucí se služce znění:

SIGILLVM · CIVITATIS PROSTANNO

Legenda se zjednodušila vynecháním slova „civium“ a údaj, že Prostějov je vlastníkem pečeti, vyjádřil ryjec starým latinským názvem města (Prostannum) v ablativní formě bez předložky. Legenda není již psána gotickým písmem minuskulním, které 16. století odložilo, nýbrž humanistickou majuskulou. Dělidlem mezi některými slovy je nadále tečka. Zdobila-li gotickou pečeť na okraji jednoduchá linie, okraj druhé známé pe-

¹⁾ Archiv prostějovský: Sb. list. Mm 12.

²⁾ Karel z Lichtenštejna doznává, že prodal 18 hř. roč. platu z města Prostějova a městečka Kostece knězi Řehořovi Sporefflebiusovi, oltářníku sv. Lucie v olomouckém kostele sv. Mořice. — Olomouc. archiv. Sb. list. č. 1273.

četi lemuje plastické věncoví. I jí se v radním domě pečtilo asi po sto let; pečetidlo se však nezachovalo.

Zdá se, že v sedmdesátých letech 16. století odložila městská kancelář prostějovská opolřebovanou gotickou pečeť a místo ní dala někdy kolem r. 1583 zhotoviti nové pečetidlo, závislé již úplně na renesančním vkusu své doby. Nová pečeť, kulatého tvaru o průměru 49 mm, má štit dole již úplně zakulacený a vložený do renesanční kartuše. Rovněž umístění legendy je zcela nově vyřešeno; nápis je posunut k okraji tak, že jej od pečeti pole odděluje perlovec spolu se dvěma jednoduchými liniemi a obvod lemuje silné věncoví. Pečetní nápis, psaný renesanční majeskulou, zní:

+ SIGILLVM ☼ CIVITATIS ☼ PROSTANNENSIS

(Pečeť města prostějovského). Popisovaná renesanční pečeť vyskytuje se po prvé na listu¹⁾ z r. 1584; jinak se zachovala jako přivěšená nebo přitištěná na různých listech i listinách až do osmdesátých let 17. století²⁾.

Prostějovská rada jí pověřovala pravost listů a listin skoro po sto let. Do třicátých let 17. stol. byl úřadující purkmistr jejím strážcem. Avšak od roku 1631, kdy vrchnost dosadila do města z katolicko-náboženských důvodů svého knížecího rychtáře, purkmistr již nepožíval dřívější důvěry. Podle instrukce³⁾ knížecího rychtáře r. 1631 (čl. 17.) neměl velké pečeti u sebe, nýbrž byla vždy uložena „v almárce, při kteréž by byly dva různé visuté zámečky s klíčky“, jež svěřeny dvěma členům rady (Siegelherren) střídavě vždy na dobu jednoho měsíce. Jen za přítomnosti strážců pečeti se mohly pečeti písemnosti, jak je byla rada projednala. Purkmistrovi (nebo za jeho nepřítomnosti radnímu písaři) ponechána jen malá pečeť, t. zv. sekret. Onou větší

¹⁾ Archiv Národ. musea v Praze: Odděl. Prostějov (z let 1584, 1594, 1602 1616, 1623, 1132, 1642, 1650, 1662).

²⁾ Lobkowitzský archiv v Roudnici: Pernšlejn. registratura (r. 1586). — Archiv hl. města Olomouce: Sb. list. č. 1498—1502/1. — Archiv prostějovský: Sb. list. Ml 3, Ml 16, Ml 19, 1654.

³⁾ Archiv města Prostějova: Sb. rkp. A III. 4, f. 150-151; takéž f. 171-172.

pečetí, jak víme z listu od rodu Frant. Shceibra z r. 1684 (gröges Insiegel), byla renesanční pečeť z konce 16. stol. (Sb. list. Ml 19). Z té doby máme také zprávy o rychtářské pečeti, kterou dala rada zhotoviti r. 1688 u kroměřížského ryje¹⁾.

Když se po třicetileté válce úřední agenda v městských kancelářích zvětšila, zavedla rada ještě třetí pečeť, t. zv. prostřední, jak ji známe z počtů obecních z r. 1679/1680. (Sb. rkp. A II 8).

Nejmenší z tehdejších pečetí známe z poručenství²⁾ (z let 1694—1741). Je to sekret oválného tvaru (17 mm široký a 20 mm vysoký) se šlitem v jednoduché kartuši, zdobené křížkem nahore, a nápisem na okraji:

* SIGILLVM · CIVITATIS + PROSTANNENSIS.

Velkou pečeť renesanční vystřídala v osmdesátých letech 17. století nová, slohově čistě barokní. Její pečetní obraz se neměnil jen stilově po stránce formální, nýbrž i heraldické. Na ní se objevuje první odchylka od původního heraldického podání městského znaku: výrazné hřeby na mříži chybějí. Tuto poruchu převzaly v 18. a 19. století všechny další pečeti, tudíž i dnešní. Porušená barokní pečeť je rovněž kulatého tvaru (o průměru 40 mm), ale šlit je oválný, vložený do barokní kartuše. Legenda je podobně jako u renesanční pečeti na okraji pečetního pole ovroubena perlovcem a silnějším věncovím. Latinský nápis její praví:

»|« SIGILLVM »|« CIVITATIS »|« PROSTANENNENSIS

Kromě této pečeti, zvané „větší pečeť“³⁾, známe podobnou, jejíž jednotlivá slova oddělují znaménka v podobě kvítku (⌘). Barokními pečeti se pověřovaly listy i listiny po celé 18. století.

¹⁾ Od vyrytí a zhotovení jedné nové rychtářské pečeti v městě Kroměříži i se vši outatou, která tak při tom vzešla, zapláceno 6 zl. 30 kr. (Počty obecní z let 1688/9, pol. 501. — Arch. města Prostějova: Sb. rkp. A II 13.)

²⁾ Prostějovský archiv: Stará registr., IV. krabice.

³⁾ Archiv prostějovský: Stará registr. III. krabice.

Uvádějí se ještě několik let po r. 1786, kdy správní reformy císaře Josefa II., zavedše magistrální zřízení ve městech, zbyrokratisovaly bývalou městskou samosprávu a vložily správu měst do rukou právnícky vzdělaných členů rady, potvrzovaných státními úřady.

Ale vedle barokních pečeti vynořila se hned při zřízení magistrátu celá řada nových pečetidel s krátkými držadly na rubu. Jsou železná. Vyskytuje-li se mezi nimi jedno mosazné, je to jen přerytý starší barokní typář, jak je ostatně taková praxe josefínské doby známa i z jiných archivů¹⁾. Vkus doby dal jim střízlivý vzhled; zachovala si sice původní barokní formu pečetního obrazu, avšak legenda (nejen latinská, nýbrž i německá) je umístěna pod pečetním obrazem a ještě od něho oddělena vodorovnou čarou.

Prostějovská pečetidla z konce 18. stol.

Pečetidel, rytých se znakem v oválném štítu (některé i bez znaku) bylo několik, větších i menších, jakož i malý sekret purkmistrův. Ve sbírkách městského archivu zachovalo se jich sedm:

a.) Ocelové pečetidlo²⁾ kulaté o průměru 41 mm a nízkém držadlu výšky 50 mm; pod pečetním obrazem je legenda:

SIGILLUM CIVITATIS
PROSTANNÆ³⁾

¹⁾ V. Vojišek uv. m. str. 222.

²⁾ Archiv prostějovský: Eb 45.

³⁾ Lat. název města jako femininum je rovněž úpadkovým zjevem; zapomnělo se na starý tvar Prostannum.

b.) Železné kulaté pečetidlo (průměr 28 mm) má držadlo o výšce 90 mm¹⁾. Aby se při manipulaci s ním zachovala správná poloha, označeno je na rubu třemi zářezy. Legenda jeho zní:

SIG : CONSULLATUS
PROSTANNÆ

c.) Železné pečetidlo kulaté²⁾, (průměru 34 mm, délka držadla 52 mm) je velmi jednoduché: bez městského znaku s legendou:

Gemeinde Rath
IN
PROSSNITZ.

d.) Železné kulaté pečetidlo (průměr 32 mm) s držadlem 115 mm dlouhým má na okraji mezi dvěma jednoduchými liniemi nápis³⁾:

+ STADT PROSNITZ KANZ : RE ; U :
EXPE : AMTSSIGILL.

e.) Železné oválné pečetidlo (32×38 mm, délka rukojeti 55 mm) s německým nápisem⁴⁾:

Stadt Prosnitzer
Rent u. Steuer
Amt.

f.) Mosazné pečetidlo kulaté (průměr 33 mm, délka rukojeti 70 mm), zřejmě přerýté ze staršího pečetidla barokního; stopy původní legendy jsou ještě patrné⁵⁾. Podle nápisu náleželo městskému hospodářskému úřadu:

* STADT PROSNICER WIRTSCHAFTS AMTS SIGIL.

¹⁾ Archiv prostějovský: Eb 21. — Uvádí H. G. Ströhl uv. m. str. 73.

²⁾ Tamže: Eb 22.

³⁾ Tamže: Eb 19. - Otisky jeho pečeti se vyskytují na listech z 1787-1849.

⁴⁾ Tamže: Eb 23.

⁵⁾ Tamže: Eb 38.

g.) Nezachovalo se magistrátní pečetidlo, jehož pečetní otisky známe však z městské registratury ze začátku 19. století. Bylo kulaté a mělo pod čarou legendu:

SIG : CANCELLARIÆ
MAGISTRATUS
PROSTANNÆ.

h.) Malý železný sekret purkmistrovský (o průměru 22 mm, délka držadla 115 mm) s nedbale rytým prostějovským znakem a pod ním monogram: P. B.¹⁾

Otisky uvedených pečetidel ověřovaly listy i listiny i po r. 1850, kdy byla samospráva obnovena. Z krátkého intermezza českého starostování Flor. Nováka (1867–1870) zachovalo se novější pečetidlo oválného tvaru s českoněmeckou legendou, užívané i za německého starosty J. Zajíčka do roku 1892, kdy se skoro po 200 letech vrátila samospráva do českých rukou ve městě, jehož většina obyvatelstva byla vždy české národnosti. Pečetní obraz v barokní formě oválného štítu, ale značně heraldicky porušený, je podnes symbolem městské samosprávy a celého města. Věru, po účtyhodných šest set let!

II.

Prostějov jako jiná poddanská města začal někdy koncem 15. století napodobovati i erbovní zvyklosti královských měst a zaváděl vlastní prostějovský erb. Jen že královská města symbolisovala svými erby práva a politické svobody, kterých se města v 15. století domohla dílem na panovníkovi, dílem na šlechtě. Ona se, jak víme, osvobodila od vlády panovníkem do-sazovaného královského rychtáře a tak dostala veškeru správu města do rukou svých měšťanů; ona si také v 15. století vy-bojovala zastoupení na zemských sněmech a tím se vyrovnala šlechtě. A hned tehdy začala po vzoru šlechty označovati městskými erby své vojenské korouhve, městské hradby, budovy a vůbec vše, co náleželo do vlastnictví městského.

U Prostějova, jako poddanského města, ovšem nelze mlu-viti o takových začátcích a symbolice jeho erbu. Neúčastnil se

¹⁾ Tamže: Eb 20.

přece válečných tažení pod vlastní korouhví, nýbrž jen v řadách své vrchnosti. Nemůžeme tedy u Prostějova mluvit o skutečném erbu, nýbrž jen o městském znamení, jemuž se v 16. stol. v přeneseném slova smyslu říkalo — erb. A takto chápaný městský erb prostějovský, jak se objevuje hned od začátku 16. století na různých předmětech nebo městských stavbách, je v nesporné souvislosti s prostějovským obrazem, jak jej známe z pečetí; není vlastně ničím jiným, než jeho věrnou kopií.

Tímto znakem označovalo nejen město své vlastnictví k čemukoliv, nýbrž i domácí cechy jim pověřovaly prostějovský původ svých tovarů. Platilo-li se koncem 15. století (r. 1496) za skladování obilí v obecním horním mlýně nebo v soukenické valše za jednotlivé postavy cejchy [cajchy¹⁾], můžeme po vzoru jiných měst předpokládati, že i na takové cejchy se přenášel prostějovský pečetní obraz, ovšem že bez nápisu. Také prostějovští soukeníci, známí již od konce 14. stol. jako konkurenti olomouckých, zavěšovali na hotové postavy svých suken „pečeti“, aby jimi označovali prostějovskou provenienci svého zboží. Artikule cechu prostějovských soukeníků z roku 1520 nařizovaly, aby mistři řádná sukna pečetili²⁾. Že se oněmi „pečetmi“ rozuměl znak městský a ne cechovní, známe z případu soukenického cechu přerovského³⁾ (z r. 1512).

Leč Prostějov zachoval si podnes ve svých památkách několik dokladů městského znaku hned od začátku 16. století. Tehdy (r. 1538) město dostavovalo svou druhou radnici (dnes museum) a při té příležitosti nezapomnělo nad radniční portál dáti z kamene vytesati prostějovský znak. Jeho šlit formy tarče je vložen do půlkruhovitěho pole tak, že jej po jedné straně nese okřídlená postava mužská a po druhé straně ženská. S tímto znakem slohově se úplně shoduje ranně renesanční pe-

¹⁾ Nejstarší měst. kniha prostějovská f. 16b.

²⁾ Hodná sukna mají se pečetili dvěma pečetmi. -- A jestliže by kdo uže postav na šif válel pěli čtvrlí, ten aby každý 1 gr. položil a ten postav aby pečeti neměl. Artikule soukenické z r. 1520 (opis) v zem. archivu v Brně: Nová sbír. — Prostějov.

³⁾ Král Vladislav povolil přerovským soukeníkům, že směli sukna pečetili městským erbem. „takovým, kteréhož to město od starodávna užívá, totiž dvě věže a uprostřed věží hlava zubří“. (A.Č. XVII str. 173 č. 956).

Městský znak na portále radního domu z r. 1538.

1

2

3

4

5

Prostějovské pečeti:

1. gotická z konce 15. stol.; 2. raně renesanční ze začátku 16. stol.;
3. renesanční z konce 16. stol.; 4. barokní z konce 18. stol.;
5. sekret z pol. 17. stol.

čet, jak ji známe z olomouckého archivu. Znakem podobného tvaru — k němuž je však přidán také perněštejský — označoval své knihy také prostějovský knihliskař Jan Olivetský. Je vytištěn v dřevorytu v knize: *Knihla tato jest o pravém náboženství křesťanském skrze br. Beneše Bavorýnského . . . učiněná a nyní skrze tištění od Martina Michalce k prospěchu věrných vydaná.* (r. 1543).

Městský znak na tisku Jana Olivetského z r. 1543.

Ještě v tarči - a ne v kartuši dole zakulacené - máme městský znak prostějovský ve farním chrámě, jehož kněžiště dalo město v l. 1586—1588 nově postaviti domácím mistrem Petrem Vlachem a kamenickou výzdobou pověřilo prostějovského kameníka Lud. Štancla. Do žeber gotické klenby dala rada zasaditi čtyři svorníky, z nichž třetí dokumentuje městským znakem, ve svorníku vytesaným, prostějovská patronátní práva. První svorník nad oltářem má perněštejský znak (Jana z Pernštejna), druhý náleží jeho manželce Mauriquez de Lara, čtvrtý zámeckému správci Petrovi Tarnovskému z Tarnůvky. Vytesaný prostějovský znak je kolorován městskými barvami: v pravé půlce štítu je červené mřížoví ve zlatém poli a v levé části poloviční černá orlice se zlatým zobákem (s červeným jazykem) a zlatými drápy. Městský kopiář z r. 1587 uvádí, že město zadalo malbu všech erbů

Městský znak na zvonech z r. 1698.

olomouckému malíři Matyášovi¹⁾. Škoda, že se pro technické překážky nepodařilo oфотографovati tento renesanční erb, barevně dosud velmi svěží.

Městským znakem označovala rada nejen stavitelské památky, nýbrž i cokoliv důležitého, pokud náleželo do vlastnictví města. Prostějovský znak dávala vlačovati i na vazbu městských knih, jak vidíme na počtu obecním z r. 1609²⁾. Je na přední kožené desce jemně vyzlacený a má štít v renesanční kartuši. Na začátku 17. stol. nacházíme znak města Prostějova také na velké kulaté pečetě (průměr 78 mm) Karla z Lichtenštejna, přivěšené k listině z roku 1611 (Prost. archiv: Sb. list Mm 4). Prázdné pečetní pole mezi erbem a legendou vyplňuje 8 znaků lichtenštejnských měst: mezi nimi je i prostějovský, ne dosti přesně rytý: mřížoví je bez hřebů. Jako se řídil městský znak a jeho štít na pečetech vkusem doby a jejím slohem, totéž pozorujeme u městského znaku, jak jej podávají erby. Když se v letech 1697–1698 přestavovala (po hrozném požáru) loď farního chrámu a stavěla nová věž, rada nezapomněla na nových zvonech, hodinách (dnes ve sbírkách musejních) a jejich cimbálech poznačiti patronát městským znakem (mřížoví nemá hřebů), vloženým do elipsovitěho štítu a vroubeným vavřínovým věncem³⁾.

Z archivních pramenů víme, že také rychtářský posel mívál městský erb. Roku 1717 jej „obmaloval za 45 kr.“ prostějovský malíř Frant. Velehradský⁴⁾. Konečně právo na užívání pečetního znaku městského si přivlastnila (kromě rady) také privilegovaná vrstva měšťanská, pravovárečníci, považující se za jádro městského obyvatelstva. Když roku 1800 vystavěli společný pivovar

¹⁾ Matyášovi, malíři olomouckému, strany vynešení erbů v kůru . . . V známost vám uvozujem, že sme čtyry erby v kameních vytesané J. M. pána našeho, J. M. paní, páně ouředníkův a náš městský v nově zaklenutí v kůru kostela našeho dali. Vás za to žádáme, že se k nám do Prostějova nemeškaje (neb již lešení se má vybořiti) s potřebami vypravíte a takové erby barvami i tudyž, kde potřeby bude, zlaťem fabulovým vynesete a vymalujete. (Zem. archiv v Brně: Sb. Bočkova č. 10.274).

²⁾ Prostějov. archiv: Sb. rkp. A II 4.

³⁾ Zvony (sv. Kříže, polední) lil brněnský zvonař Jan Mellack: JOAHNN B. MELLACK GOSS MICH IN PRINN. - A 1698. - Znak na hodinových cimbálech je bez věncového okraje a má letopočet 1697.

⁴⁾ Archiv Prostějovský: Sb. rkp. A II 22. (Počty obecní) z r. 1717/8).

všech pravovárečných měšťanů (dnes sladovna p. B. Wintra), vsadili v nádvorní budově pískovcovou desku, zdobenou velmi přesně vyrytým a kolorovaným znakem prostějovským v oválném štítu s nápisem na obvodu: BRAUHAUS DER SCHANCKS-BERECHTIGTEN BÜRGERSCHAFT 1800. Prostějovští pravovárečníci, cechovně organisovaní, měli také oválné pečetidlo s porušeným městským znakem a nápisem¹⁾: STADT PROSS-NITZER SCHANKSBÜRGERSCHAFT.

Městský erb je dodnes pýchou a chloubou Prostějova a všeho jeho obyvatelstva. I dnes se jím označují nejen městské budovy a prostějovské náležitosti, nýbrž i spolkový život jím symbolisuje svou prostějovskou příslušnost. (S. K. Prostějov).

S úctyhodnou tradicí přidržuje se Prostějov svého původního velmi starožitného znamení, vzniklého někdy na rozhraní snad 13. a 14. století. Avšak onu úctu k tradičnímu symbolu města zlehčuje okolnost, že zejména dnešní doba přestává lpěti na heraldické přesnosti znaku, jehož obraz se od konce 17. st. vždy více a více porušuje. Srovnáváme-li pečeti 16. stol. s dnešními razítky, shledáváme: hřeby v mříži chybějí, orlice nemá otevřeného zobáku s vyčnívajícím jazykem a počet per na křídle je libovolný; rovněž je na závalu heraldických pravidel, že orlice již nevyplňuje celé levé půlky štítu, takže zbylou plochu horní a dolní části štítu vyzdobují vodorovné čárky. Ze znaku tudíž vymizely některé podstatné prvky a nenáležité se vloudily. Starobylost prostějovského znaku proto zasluhuje, aby městská rada zrevidovala dnešní jeho odchýlný obraz a vrátila mu původní a přesný ráz.

¹⁾ Z téže doby pochází měst. znak na měděné obecní schránce (ve sbírkách musea). Něco později (1746) vidíme pěkně vykreslený znak prostějovský v záhlaví listiny, kterou zřídil tkalcovský cech zvonici na kapli u sv. Anny. O tom pořídil tři stejné listiny s různými oždobami v záhlaví, z nichž onu se znakem města Prostějova zaslal magistrátu.